

Notiser

I sin uppsats "A Mind-Body Fantasy" (i *5000 B.C. and Other Philosophical Fantasies*, New York: St Martin's Press, 1983) ber den amerikanske filosofen Raymond Smullyan läsaren att föreställa sig en värld där det för varje par av föremål gäller att de har samma färg om och endast om de har samma form. Sålunda gäller det till exempel att alla saker som är röda är klotformade (och omvänt) och alla saker som är gröna är kubformade (och omvänt). Vidare gäller i denna värld att hälften av invånarna är fullständigt färgblinda under det att den andra hälften har perfekt färgseende.

Smullyan tänker sig att denna tänkta värld kanske kan utgöra en sorts analogi till en värld där psykologiska egenskaper samvarierar med fysikaliska—så som de eventuellt gör i vår värld. Färger i den tänkta världen motsvarar då psykiska egenskaper i vår värld, medan former motsvarar fysiska egenskaper. Färgblinda personer i den tänkta världen motsvarar materialister i vår vanliga värld, medan färgseende personer motsvarar dualister.

Men Smullyan påpekar också själv att det finns allvarliga problem med denna analogi. Man kan exempelvis ifrågasätta om man i den tänkta världen alls skulle kunna lära sig ett språk i vilket man kunde skilja mellan färg och form. Även om ett litet barn skulle kunna uppfatta skillnaden mellan rödhet och klotformighet, så skulle det väl aldrig kunna lära sig att ordet "röd" betecknar det förra och "klotformig" det senare. Kanske skulle det t o m tro att de bägge orden är synonyma, och att de betecknar kombinationen av rödhet och klotformighet. (Men i så fall skulle man inte behöva mer än ett ord, och då skulle man kanske inte heller ha mer än ett ord.) Och om ingen kan lära sig ett språk i vilket man kan skilja mellan färger och former, så är det väl tveksamt om någon ens kan uppfatta någon skillnad mellan färger och former.

Smullyan spekulerar också över vad som skulle hända om en färgseende person från den tänkta världen trots allt skulle få syn på ett grönt klot (eventuellt genom att emigrera till vår värld). Kanske skulle han då säga att han ser något som är både klotformigt och kubformat. Han har ju lärt sig att applicera termen "kubformat" på allt som är grönt. Men samtidigt har han kanske lärt sig att det är *analytiska* sant att ingenting som är klotformat är kubformat, eller med andra ord att det är *omöjligt* att något som är klotformat också är kubformat. Vad händer då?

Innan man anstränger sin hjärna med detta problem, borde man nog fundera lite mer över om den tänkta värld som Smullyan beskriver verkligen är en möjlig värld. Inom filosofin har man ju sedan länge—åtminstone sedan Leibniz tid—obehindrat talat om "möjliga världar", men är vi egentligen så klara över vad en möjlig värld är. I så fall borde vi också kunna besvara frågan om den värld Smullyan beskrivit är möjlig. Låt oss kalla den världen V. Är V en möjlig värld?

V tycks förutsätta att det finns lika många former som färger. Redan detta är ju ett egendomligt krav. Hur räknar man färger och former? Speciellt problematiskt är det väl att tala om ett visst antal former, ty nya former tycks kunna framställas nästan i det oändliga, t ex genom att man sågar sönder saker och limmar ihop dem på nya sätt. Dessutom måste vi nog anta att ett föremål, i den här relevanta betydelsen, inte kan bestå av andra föremål som har en annan form än det ursprungliga föremålet (så som t ex en bordsskiva kan bestå av flera hoplimmade plankor). Ty om x vore en del av y och x och y har olika form, så måste ju enligt vårt antagande x och y också ha olika färg. Kanske måste man tänka sig att de föremål som finns inte heller kan delas

eller sättas ihop till nya föremål, ty detta skulle ju medföra att föremål på ett obegripligt sätt skulle ändra färg vid sådana operationer.

Låt oss alltså tänka oss att V är en värld där det finns ett alldeles bestämt antal föremål, och att dessa inte kan delas upp i mindre föremål eller sättas ihop till större föremål (utom möjligen i de fall där alla de inblandade föremålen har samma form). Då kan vi nog också postulera att om x och y finns i V , så har x och y samma färg om och endast om x och y har samma form. Uppenbarligen är V en värld som är mycket annorlunda än vår vanliga värld. Är V en möjlig värld?

Smullyan formulerar också följande problem, som måste anses rätt knepigt, även om lösningen är enkel.

Vid ett visst tillfälle möter du två bröder om vilka du vet att den ene heter John samt att en av dem alltid ljuger medan den andre alltid talar sanning. Du vet däremot inte vem av dem som heter John, och du vet inte heller vem som ljuger och vem som talar sanning. Du skall nu ställa en fråga, som högst får innehålla tre ord, till någon av bröderna, och med hjälp av det svar du då får skall du kunna avgöra vem av de två som är John. Du kan naturligtvis inte helt enkelt fråga en av dem "Är du John?", ty du vet ju inte om den du frågar talar sanning eller ljuger. Vilken fråga skall du då ställa?

Detta problem är som sagt rätt knepigt, men det är ingenting skumt med det. Det finns åtminstone ett alldeles korrekt och vackert svar på det.

Hedonismen vederlagd.

Enligt hedonismen är lycka positivt värdefullt och olycka negativt värdefullt. Hedonismen implicerar vidare att en förändring i världen, som inte märks av någon, inte kan vara en förbättring av världen. Den torde också implicera, att om världen i något avseende som inte är märkbart för någon hade varit annorlunda, så skulle den inte på den grunden ha varit bättre än den faktiskt är. Vill vi motbevisa hedonismen bör vi alltså ge ett exempel på ett icke märkbart avseende i vilket världen kunde ha varit annorlunda, som om det hade aktualiserats skulle ha inneburit att världen hade varit bättre.

Här är ett sådant exempel. För att producera det antar vi att hedonismen faktiskt är sann. Det innebär att allt det lidande som vi vet finns i vår värld är dåligt. Men tänk om hedonismen inte hade varit sann och om lidande hade varit moraliskt neutralt. Om världen i övrigt hade varit sådan den nu är, skulle skillnaden inte vara märkbar. En värld där lidande är likgiltigt kan innehålla lika mycket lidande som den aktuella världen, människor kan i den världen tro att lidande är dåligt o s v. *Men en sådan värld skulle vara bättre än den aktuella.* Där skulle finnas åtskilligt av positivt värde och inget av negativt. Denna värld skulle vara mycket bättre än den aktuella.

Om hedonismen är sann finns det inga icke märkbara avseende i vilken världen kunde vara bättre. Men om hedonismen är sann så finns det samtidigt åtminstone ett icke märkbart avseende i vilken världen kunde vara bättre. Det är en motsägelse. Hedonismen är alltså falsk.

Någon skulle kanske vilja invända mot resonemanget att om hedonismen är sann, så är den nödvändigtvis sann. En värld där hedonismen är falsk är inte möjlig.

Jag gillar inte det greppet. Hans Holmér körde Palmeutredningen i botten genom att envist hävda att en konspiration låg bakom mordet. Varför låg en konspiration bakom det? Jo, därför att en konspiration måste ligga bakom det. Sådana resonemang har normalt ett högt pris.

Dessutom är det möjligt att invända mot resonemanget "om hedonismen är sann så är den nödvändigtvis sann", att i så fall är den nog inte sann. Det tycker jag själv i så fall är den naturliga slutsatsen att dra, och då faller ånyo hedonismen.

Hedonismen tycks vara en alldeles hopplös lära. *Torbjörn Tännsjö, renegat*

Filosofisk mumie

Kan man spåra likheter mellan en viss filosofisk teori och den tänkare som framställt teorin?

Utilitarismen är, trots idoga försök att ta den av daga, en ovanligt livskraftig moralfilosofisk teori. Även dess grundare existerar fortfarande i ett avseende: I entréhallen till University College i London sitter Jeremy Bentham uppstoppad i ett träskåp. Denna "Auto-Icon", som Bentham själv kallade denna del av sin kvarlåtenskap, är verkligen Benthams uppstoppade kropp. Bevarandet och placeringen skedde i enlighet med de instruktioner som fanns i hans testament. I testamentet fanns också en modest önskan om att fysiskt närvara om hans vänner tillfälligtvis skulle samlas för att fira minnet av grundaren av "the philosophy of utility". Man har lyckats, utom i ett avseende, bevara honom helt intakt. Hans huvud har ersatts med en kopia av vax sedan det för ett antal år sedan börjat ruttna. Det gamla vilade en tid i en låda vid hans fötter, men bevaras numera uppe på en hylla i skåpet.

Ulrik Kihlbom

Georg Christoph Lichtenberg (1742-1799) var en tysk fysiker och kulturarbetare som i sin samtid var känd för bl a inträngande analyser av Hogarths berömda etsningar som skildrar livet i London. Under hela sitt vuxna liv gjorde Lichtenberg nästan dagligen anteckningar om allt möjligt, inklusive en del filosofi. Anteckningsböckerna publicerades efter hans död och är ofta en intressant och rolig läsning, eftersom L var en mycket kvick och klyftig person.

Nu har ett rikt urval kommit på svenska, med titeln Kladdböcker på förlaget Propexus. Översättningen, av Peter Handberg, är stilistiskt osäker, t ex "I de allra finaste ramifikationerna i våra vetenskaper ...". Översättarens efterord är informativt men också ett exempel på en sorts skönandlighet som just Lichtenberg ofta gisslar. Hursomhelst är boken en nöjsam läsning, här en träffande beskrivning på något vi alla känner igen:

"Jag tror att man i våra dagar bedriver vetenskapshistorien för minutiöst, till stor nackdel för vetenskapen själv. Man läser det gärna och huvudet förblir visserligen inte tomt, men sannerligen utan egentlig kraft; just därför att det blivit så fullproppat. Den som någonsin känt viljan inom sig att inte fylla huvudet utan stärka det, utveckla förmågorna och anlagen och breda ut sig, han har funnit att det inte finns någonting kraftlösare än samtal med en så kallad vetenskapslärd, där denne inte själv tänker men känner till tusentals historiskt-litterära omständigheter. Det är nästan som en föreläsning från kokboken när man är hungrig."

Hans Mathlein

Jacques Derridas bok *Rösten och fenomenet* har utgivits i svensk översättning av Daniel Birnbaum och Sven-Olov Wallenstein, och med fackgranskning av Staffan Carlshamre. Bokförlaget Thales 1991.

Thomas Nagels lilla bok *What does it all mean?* från 1987, som lämpar sig utmärkt som introduktionsbok till filosofi, har nu utkommit i svensk översättning med titeln *Vad är meningen med alltihop?* Översättare är Jonas Josefsson och fackgranskare Sven Danielsson. Bokförlaget Nya Doxa 1991.

För en tid sedan gjorde journalisten Macej Zaremba ett kärnfullt uttalande i radions veckomagasin *Godmorgon världen*. Han sa ungefär så här: "Vad man anser är bra beror på vilka värderingar man har". Det tål att tänka på.

Bertil Rolf, som är docent i teoretisk filosofi i Lund, har givit ut en rätt tjock bok med titeln *Profession, tradition och tyst kunskap*, Nya Doxa 1991. Rolf behandlar här bl a Michael Polanyis kunskaps- och samhällsteori. Även filosofer som Oakeshott, Kuhn, Popper och Wittgenstein tas upp. Rolf hävdar att tyst fungerande kunskap utgör ett fundament för professionellt handlande och professionell kunskapsförmedling, samt att språklig reflektion i många fall kan lyfta upp det tysta till offentlig granskning.

På bokförlaget Nya Doxa har också utgivits en klassiker av Henri Bergson: *Tiden och den fria viljan*. Översättningen är gjord av Algot Ruhe (1913), och den har bearbetats av Jenny Sylvan (1992) och fackgranskats av Staffan Carlshamre.

Apropå Spinozas något aparta tidsfördriv som tidigare uppmärksammats i FT kan man också hänvisa till följande passage i boken *Spinoza* (1929) av Leon Roth, s 13: "He also took Pleasure in smoking a Pipe of Tobacco; or, when he had a mind to divert himself somewhat longer, he look'd for some Spiders, and made 'em fight together, or he trew some Flies into the Cobweb, and was so pleased with that Battel, that he would sometimes break into Laughter".

Thomas Anderberg skriver i en artikel i SvD:s serie om liv och död (den 22 februari 1992) bl a följande: "Den medicinska etiken urartar lätt till överslätande fraser utan innebörd, eller reduceras till grovt tillyxade modeller där lösningarna uppnås genom enkla räkneoperationer". Man undrar om han har några speciella författare i tankarna, när han gör denna sammanfattande bedömning. Förmodligen har han det. Kanske har han också ganska rätt i sak—även om de räkneoperationer som kan tänkas vara inblandade i det andra fallet knappast är enkla.

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: *Sven Ove Hansson* är FD i teoretisk filosofi, *Bertil Strömberg* är högskolelektor i praktisk filosofi i Umeå, *Torbjörn Tännsjö* är docent i praktisk filosofi i Stockholm, *Ingmar Persson* är docent i praktisk filosofi i Lund, *Per Lindström* är docent i teoretisk filosofi i Göteborg, *Hans Ruin* är forskarstuderande i teoretisk filosofi i Stockholm och *Kjell Svensson* är forskarstuderande i praktisk filosofi i Stockholm. Omslagsbilden är gjord av *Elisa Rossholm*.